

Simon Zsófia

REFORMÁCIÓ KŐSZEGEN

A kezdetek – Luther és Kálvin

A reformáció kezdetét hagyományosan az 1517-es évhez kötik a történelemkönyvek, amikor Luther Márton (1483-1546), német Ágoston-rendi szerzetes, teológus professzor megfogalmazta 95 pontból álló vitairatát a katolikus egyház korabeli gyakorlatával szemben, és tételeit elküldte Albert mainzi érseknek. Úgy vélte, az egyház eltávolodott a bibliai tanításoktól, Luther ugyanis az üdvözülést egyedül isteni kegyelem, a hit, a Szentírás olvasása által tartotta lehetségesnek, így a búcsúcédulák árusítása ellen is szót emelt. Ma már vitatják, hogy ezeket valóban kiszögezte-e a wittenbergi vártemplom kapujára.

A német választófejedelemségek területén jellemző volt, hogy gyónás helyett a hívők búcsúcédulákat vásárolhattak, így nyerve el a bűnbocsánatot és a mennyei üdvösséget. Luther az egyházi reformok szükségességének hirdetése miatt szembekerült X. Leó pápával is, aki kiátkozta a prédikátort. Az 1521-es wormszi birodalmi gyűlésen megjelent Luthert – mivel nem vonta vissza tanait – birodalmi átokkal is sújtották, bárki büntetlenül megölhette. Bölcs Frigyes szász választófejedelem segítségével azonban Wartburg várába „menekítették”, ahol német nyelvre átültette az Újszövetséget, majd a teljes Bibliát. Bár nem az övé volt az első német nyelvű bibliafordítás, munkájának hatására további nemzeti nyelvű fordítások jelentek meg, 1590-ben Károli Gáspárnak hála a teljes, magyar nyelvű Biblia is.

Luther tételeit több nyelvre átültették, nyomtatásban is megjelentek. Kereskedők utazásai révén, illetve a Wittenbergi Egyetemen tanuló magyar diákoknak köszönhetően tanításai hazánkban is korán terjedni kezdtek. Az 1520-as évek protestáns ellenes törvényeinek ellenére a mohácsi csatavesztést követően

már nem lehetett megakadályozni a tanok térnyerését. A magyarországi protestáns prédikátorok közül többek között Dévai Bíró Mátyás, Méliusz Juhász Péter, Sztárai Mihály, Bornemissza Péter nevét kell megemlíteni.

Luther reformációjával majdnem egy időben, 1522-ben lépett fel Ulrich Zwingli (1484-1531) zürichi prédikátor, aki a hangsúlyt az Istennek való engedelmességre helyezte. Svájci követői eltávolították a templomokból a képeket, orgonákat. Zwingli nem hitte, hogy a szentségek Isten kegyelmének az eszközei, és Lutherrel is szembe került. Végül egy csatában vesztette életét, de halála nem jelentette a svájci reformáció végét.

A genfi reformátor, Kálvin János (1509-1564) is Luther tanait vette át, de ő már továbbfejlesztette a lutheri gondolatokat. Bázelen megírta A keresztyén vallás rendszere című művét, mely még életében 10-nél több kiadást ért meg. Fő gondolata a predestináció, vagyis az eleve elrendelés elve volt, az ember köteles erkölcsös és tevékeny életet élni. Kálvin elvetette a szentek tisztetét, vallotta, hogy a belső egyszerűségnek a világban is jelen kell lennie, a templomokban is a puritán díszítetlenség uralkodjon.

Evangelikus templom

A fent említett két fő vallási irányzat mellett megjelent több kisebb mozgalom, az anabaptista (újrakeresztelő), valamint az antitrinitárius (unitárius, Szentháromságot elvető) irányzat is, de nyugat-magyarországi régióinkban tanaik kevésbé terjedtek el.

Az új tanok Kőszegen – Evangélikus virágkor

A reformáció hamar elérte Kőszeg városát. Az élénk kereskedelmi kapcsolatoknak, és a településen élő nagy létszámú német nyelvű közösségnek köszönhetően az új tanok hamar terjedni kezdhettek.

Arról megoszlanak a vélemények, hogy ki lehetett az első evangélikus lelkész Kőszegen. Payr Sándor szerint már az 1550-es évekből van adat lutheránus lelkész jelenlétére, akinek nevét is ismerhetjük: Somlyói Simon (Simon de Somlyo) prédikátor. Ezt mára már kétségbe vonják, ugyanis nem tisztázott, hogy Somlyói valóban protestáns tanokat vallott-e. A Nyugat-Dunántúl legkorábbi protestáns eljáróit viszont ismerjük, az első evangélikus püspök 1576-tól Szegedi Máté Sárváron, a reformátusok vezetője pedig az 1591-es csepregi zsinat után lett Beythe István.

A városi polgárok körében népszerű irányzat többségbe került a katolikus hagyománnyal szemben. A protestánsok létszáma miatt felmerült az igény egy istentiszteletnek helyet adó épületre. Az ekkor már valószínűleg kisebbségben lévő katolikusok plébánosa Álts Mihály a Szent Jakab templom kulcsait átadta az evangélikusoknak. Elképzelhető, hogy egy ideig még együtt használták a templomot, de valószínűbb, hogy a katolikusok ezt követően egy magánházaiban (a hagyomány szerint a Tábornokház helyén álló épületben) tartották miséiket.

A protestáns vallás mindkét nemzetiség tagjai körében követőkre talált. A magyar és német nyelvű evangélikus gyülekezet nyelvi elkülönülése a 16. század második felében következhetett be, 1572-től a hívek külön magyar és német lelkészt, illetve tanítót választhattak. Az 1550-es évektől az első néhány évtizedben még együtt tartották istentiszteleteiket, majd 1615-1618 között a magyar gyülekezetnek emeltek egy új templomot. Ez a Jurisics Miklós téren ma is álló Szent Imre-templom.

A nyugati vidék különböző városaiban létrejött gyülekezetek lassan szerveződtek össze. 1576-ban alakult meg a dunántúli egyházkerület, ekkor választották meg szuperintendensnek (egyházkerületi vezetőnek) Szegedi Máté prédikátort.

A konfliktusok nem maradtak el, bár ez az időszak tekinthető a protestantizmus virágkorának. Iskolák jöttek létre, az evangélikus többségű Kőszegen és környékén működő lelkészek és tanítók közül Zvonarics Imre (a csepreg-kőszegi protestáns egyházkerület dékánja)

és Sármelléki Nagy Benedek nevét kell megemlíteni, akik a katolikus Pázmány Péterrel is folytattak hitvitát. A kezdeti békésebb időszakot a 17. században egy ellenreformációs/rekatolizációs hullám váltotta fel. A katolikus bécsi udvar érdekeivel ellentétes volt a protestantizmus előretörése, ezért próbálták visszaszorítani az új tanok terjedését.

Kiűzetés a városból – A nemescsói évek

A 17. század elejére a kőszegi városi tanács nagy részét evangélikusok alkották. II. Ferdinánd német-római császár és magyar király (1619-1637) 1627-ben adta ki protestáns ellenes parancsát: ne tőrjék meg a városban a prédikátorokat, tanítókat, megtiltotta a prédikációkat, szentségek kiszolgáltatását, iskolák fenntartását, és előírta, hogy a lelkészek 14 napon belül hagyják el a várost.

Mivel azonban Kőszeg a fenti követeléseket nem teljesítette, pénzbüntetéssel sújtották a települést. Az udvar császári biztos kiküldését szorgalmazta a Szent György napi bíróválasztásra, hogy a megfelelő jelöltet tudja támogatni. A polgárság nem egyezett bele a biztos jelenlétébe, hiszen így sérült volna a város szabad bíróválasztási joga.

Szent Jakab-templom

Néhány évtizeddel később újból utasítást kapott Kőszeg és Sopron is immár az uralkodó I. Lipóttól (1657-1705), hogy a városi tanácsba katolikusok is kerüljenek be.

1671-ben a kancellár vezetésével püspöki küldöttség érkezett a városba, hogy a katolikusok számára vissza vegye a Szent Jakab-templomot. 1673-ban már az evangélikus gyülekezet által épített Szent Imre-templomot is át kellett adniuk a templom kulcsaival és jövedelmeivel együtt, valamint a prédikátornak és a tanítónak is el kellett hagynia a várost.

A jezsuiták Kőszegre telepítése is az ellenreformációs időszakhoz köthető. Pázmány Péter már 1626-ban és 1635-ben is javasolta, hogy Kőszegen jezsuita kollégium és gimnázium létesüljön, amely végül 1675-ben valósult meg. Ekkor írták alá a szerződést, melyben kijelölték a létesítendő rendház helyét.

A rekatolizációs törekvések azonban ezzel nem értek véget. A soproni országgyűlésen 1681-ben hozott törvények jelentősen korlátozták a protestáns hívek jogait. Nyilvános istentiszteletet csak a törvényben meghatározott ún. artikuláris helyeken lehetett tartaniuk. A Nyugat-Dunántúlon az evangélikusoknak Nemescsó, Nemeskér, Vadosfa és Nemesdömölk településeket, a reformátusoknak Felsőört jelölték ki ilyen célra.

A kőszegi gyülekezetek így Nemescsóra szorultak ki. 1698-ban a településen mindössze 178 lakos élt. Először egy pajtát használtak imateremként, majd 1702-1703-tól a nemescsói templomban tartották istentiszteleteiket. Miután a két, fából készült imaház kicsinek bizonyult, egy nagyobb templom építésébe kezdtek 1776-ban. A ma is álló templom 1784-re készült el. A gyülekezet tulajdonát képezi a híres nemescsói oltárterítő is, mely rendhagyó módon ábrázolja az utolsó vacsora jelenetben Jézust a tanítványokkal. Az 1650-ben készült terítő ma az Országos Evangélikus Múzeumban látható.

Nemescsón szolgált lelkészként idősebb Áchs Mihály, Fábri Gergely, Sartoris (Szabó) János. Sartoris János nevéhez fűződik egy kis árvaház, latin iskola, egy alumneum (alapítványi nevelőintézet) létrehozása. Az anyakönyvezés 1701-ben indult meg.

A települést artikuláris helyként való meghatározása juttatta ilyen fontos szerephez. 1681 után a mai Ausztriából, és a Muraközéből is jártak ide nyilvános istentiszteletre vásárnap és ünnepnapokon a lutheránus hívek. A távolságok és a korlátozások megnehezítették a munkát, de megkövetelték az összefogást, a jól szervezettséget is.

Erős vár a mi istenünk! – Élet a türelmi rendelet után

II. József német-római császár és magyar király (1780-1790) 1781-es türelmi rendelete már megengedőbb volt a protestánsokkal szemben, de nem jelentett teljes val-

lásszabadságot. Az uralkodó megtiltotta, hogy bárkit a vallása miatt üldözzenek, a protestáns lelkészeket pedig felszabadította a katolikus püspökök ellenőrzése alól. A rendelet lehetővé tette, hogy a legalább 100 protestáns családdal rendelkező településeken templomot emelhessenek, és istentiszteletet tarthassanak a nem katolikus hívek. Bizonyos kikötéseket azonban tartalmazott, felépülő imaházuknak nem lehetett utcára néző bejárata, harangja és tornya sem.

A kőszegi evangélikus templom 1783-ban épült, megfelelően a megszabott követelményeknek, s még ebben az évben fel is szentelték. A templomépítés idején a város 5080 lakosából 1533 volt evangélikus. Az 1782-es összeírásnál Kőszegen a 352 evangélikus család és a németzsidányi leánygyülekezet összesen több mint 10.000 Forintot gyűjtött össze az új templom építéséhez. 1783. június elsején 100 év után először tartottak nyilvános istentisztelet Kőszegen a Fűgh-féle pajtában, majd június 25-én történt meg az új templom alapkövetétele, ahol Asbóth János Gottfried evangélikus lelkész végezte a lelkészi szolgálatot. A november 30-án felszentelt copf stílusú imaház orgonáját Jetter János Jakab kőszegi mester építette a rákövetkező évben.

1784-ben készült el a paplak, majd egy évvel később az elemi iskola és a kisgimnázium. Az újjáalakult kőszegi gyülekezet, mely 1894-ig önálló esperességgént működött, filiákkal bővült. A 19. században jelentős építkezésekre került sor, bővítették az iskolákat, kétszintes lett a gyülekezeti épület.

A század végén 1899-ben készült el az egyházkerület felsőbb leányiskolája, 1930-ban adták át az új elemi iskolát. Ekkor kaphatott végre harangtoronyt az evangélikus templom, bár ez különáll az épülettől. Kőszeg északi részén így létrejött egy evangélikus központ, a templommal (1783), a harangtoronnyal (1930) és a konventházzal (itt működik 2001 óta a Kőszegi Evangélikus Szeretetotthon), az új gyülekezeti házzal és parókiával, valamint az evangélikus szakközépiskolával és kollégiumi épületekkel.

1790-1791. évi országgyűlés teljes vallásszabadságot biztosított a protestánsoknak és ortodoxoknak, bár a katolikus vallás államvallás jellege továbbra is megmaradt. A bevett vallásokat (a reformátust, az evangélikust, az unitáriust és a görögkeletit) az 1848-as áprilisi törvényekben nyilvánították egyenrangúnak.

A 19. századtól a polgárosodás előrehaladtával Kőszegen is egyesületek, társulások alakultak ki, melyek szorosabban, vagy lazábban kötődtek a vallási felekezetekhez. Ilyen volt például a Concordia énekkar (1859), a jótékony nőkoszorú (1865), a diakonissza egyesület (1899), az ifjúsági egyesület (1925), és a leányegyesület (1928).

Áldás, békesség! – A református gyülekezet

A reformáció második hulláma is elérte a vidéket, a 16. század végén szerzünk tudomást a kálvini irányzat néhány követőjéről. A református hit az evangélikusnál jóval később vált bevett vallássá. Követőiket üldözték, de az sem volt példa nélküli, hogy egy lutheránus vallású áttért a református hitre.

Többek között Beythe István (1532-1612) németújvári evangélikus lelkész és botanikus is egyre inkább a református tanok hívévé vált. Egy ideig egyszerre volt az evangélikus és a református egyházkerület előljárója.

Kőszeg városában református gyülekezetéről a protestantizmus legkorábbi időszakából nem tudunk. Az első református lelkész Báthai István 1584-ben kezdte meg működését a városban. Részt vett az 1591-ben rendezett csepregi hitvitán, és mint kőszegi lelkész írta alá a jegyzőkönyvet. 1596-ban azonban Rohoncra távozott, és ott is halt meg három évvel később. Utódja Kincses Pál lett, aki Szilből érkezett Kőszegre. Meggyőződéses reformátusként nem írta alá az ágostai hitvallást, és a Formula Concordiae lutheránus iratot. Ennek azért volt jelentősége, mert Nádasdy Ferenc megyei főispán kinyilatkoztatta, hogy csak olyan papot tűr meg birtokain, aki az iratot - mely egy evangélikus hitszabályozó okmány – aláírja. Kincsest már Reczés János esperes (a Beythe István püspöktől elkülönült lutheránusok vezetője) is üldözte, vallási nézete után kutatva feltörette szili irodáját, majd Kőszegről is sikerült eltávolítania Nádasdy Kristófné Choron Margit segítségével. A Kincses Pált követő lelkész Kőszegi Rusa Mihály már mint lutheránus foglalta el a lelkészi állást, bár Reczés őt is megvádolta azzal, hogy a „kálvinizmus dögletes tudományát” hirdeti, pedig Kincses aláírta a Formula Concordiae-t.

1597-től 1933-ig Kőszegen nem volt református egyház. A reformátusok Kőszegen 1933-ban alapítottak önálló egyházközséget. Ekkor a maroknyi református hívő megválasztotta a 11 tagú presbitériumot, a helyi irányító szer-

vezetet. Egy magtárként használt épületet vásároltak meg 3000 pengőért, ez szolgált a gyülekezetnek imateremül egészen 1995-ig. A kőszegi katonai alreáliskolából Maller László tábori alesperes a református tanulókból szervezett énekkar segítségével a nagy ünnepeken istentiszteleteket tartott a híveknek. Utóda Dr. Rác Béla tábori főlelkész idején már minden vasárnap volt istentisztelet. 1934-1942 között Kőszeg a szombathelyi fiókegyházaként működött, majd 1943-ban iktatták be a gyülekezet első lelkészét Farkas Sándort. Az egyház eleinte árvaházat, majd helyén 1989-ig csecsemőotthont tartott fenn.

A református gyülekezet új temploma 1996-ban épült meg. A Csete György-tervezte épület alakja egyszerre emlékeztet egy honfoglaláskori jurtára, és az ószövetségi Szent-sátorra. A kétszintes építmény földszintjén a gyülekezet életét kiszolgáló helyiségek kaptak helyet, a felső szinten pedig a szakrális tér, közepén az üvegből készült Úrasztalával.

Vallás és kultúra – Nyomdák, iskolák a városban

A vallási megújulás egyfajta kulturális fellendülést is magával hozott. A megjelenő bibliafordítások, anyanyelvi liturgikus énekeskönyvek, szövegek a könyvnyomtatás lehetőségével párosulva szélesebb réteghez is eljuthattak, bár anyanyelvű Bibliával a kezdeti időkből még kevesen rendelkeztek. A nyugat-dunántúli régióban Sárvár jelentős protestáns központtá alakult. A Nádasdyak támogatását élvezte a protestáns gyülekezet, valamint Sylvester János is, aki itt készítette el az első magyar nyelvtant és az Újszövetség fordítását. A városban nyomda működött, iskola alakult.

Kőszegen 1653-tól tartottak fenn az evangélikus és a városi gyülekezetek egy ún. latin iskolát. A városban Wechelius András nyomdája 1651-1664 között működhetett, a zsinagóga egyik előépületének helyén. A Somorjáról (ma: Šamorín, Szlovákia) Kőszegre költözött nyomdász az 1652-re szóló kalendáriumot már itt adta ki, és a Sopron-Vas vármegyei evangélikus egyházkerület hivatalos nyomtatója lett. Utóbbi feladatkörrel hivatalosan 1663-ban bízták meg, a városi jegyzőkönyv február 9-éről szóló bejegyzésben így szerepel: „a Dunán inneni Consistorium typusa reá bízott”. Magyar és latin nyelvű köteteket nyomtatott, az egyház és a város támogatását is élvezte, új betűkészletet vásárolhatott a régiek helyett. Nyomdájából 1664-ből négy lapnyi latin üdvözlő vers maradt fenn, mellyel Tieftrunk Dániel köszönti Reisner Antal pozsonyi lelkészt. Wechelius András azonban valószínűleg 1665-ben február 27-én már nem élt, ugyanis így ír a nyomdai betűkészletről a városi jegyzőkönyv: „Nézzenek utána a Praedikatorok, micsoda assecuratio mellett hagyták a Typust az asszony

Református templom

kezén. Viseljük is gondgyát az Typusnak és keressenek a könyvek nyomására elegendő alkalmas embert”. Elképzelhető, hogy új nyomtató került Wecheliushelyére, a nyomda azonban az 1670 körüli rekatolizációs hatás miatt megszűnhetett.

A 18. században a magyar nyelvű evangélikus könyvkiadás egy feltételezett helyszíne a kőszegi Ludvig János majd Ludvig Jakab nevéhez köthető. A Ludvig család már az 1600-as évek végén Kőszegen élt, könyvkereskedéssel foglalkozott. Kiadójuk 1735-től 1782-ig működhetett, de kiadói tevékenységük nem bizonyított, nyomdájukat ugyanis ún. titkos nyomdaként lehetne meghatározni.

A Reichard nyomda - amelynek teljesítménye Sárospatakkal vetekedett – a 19. század derekán működött. 1836-tól a Brit és Külföldi Bibliatársaság támogatásával jelenthettek meg a főleg protestánsoknak szóló vallási tárgyú köteteik, teljes szövegű Bibliák, Újszövetségek, énekeskönyvek. A munkákat több nyelven, a magyar és német mellett horvátul, szlovénul, szlovákul is kinyomtatták.

Nem csak a könyvnyomtatásra volt termékeny hatással a protestantizmus terjedése. Az oktatást is fontosnak tartották mind az új eszmék, mind a hagyomány hívei. Kőszegnek már az 1560-70-es években figyelemre méltó magyar iskolája volt. Első ismert mestere az 1592-ben Wittenbergben végzett Túróczi János, de tanított itt az irodalmi munkásságot folytató Sármelléki Nagy Benedek is. Az evangélikusok 1653-ban emelték a kisgimnáziumot, mely kifejezetten iskolának készült, és jelentős középület lehetett, 1673-ban azonban a katolikusokhoz került. Az épület egy internátust is magába foglalt, és valószínűleg a mai Kelcz-Adelffy utca 13. számú ház lehetett. A német evangélikus iskola a Szent Jakab-templom mellett, a rendház helyén állt.

A városba telepített jezsuiták 1677-ben kezdték meg az oktatást a városban, eleinte a régi plébánia házában, majd az új kollégiumban tanítottak. Az 1700-as évek eleji gyakori tűzvészek miatt csak 1726-ban nyitotta meg kapuit a gimnázium. A rend 1773-as feloszlása után a piaristák, majd 1815-től a bencések tanítottak az épületekben. A türelmi rendelet után 1876-ig újra a városban működhetett az evangélikus latin iskola vagy kisgimnázium, később polgári iskola. Tanítványai a helybeliek mellett a szomszédos vármegyék neves családjai közül kerültek ki. Itt tanult pl. Schneller István (1847-1939) a kolozsvári egyetem rektora vagy Péterfy Sándor (1841-1913), az Eötvös Alap létrehozója.

A reformáció témájának tárgyalásakor a korszak jeles képviselőiről is szót kell ejteni, bár csak néhányukról tudunk megemlékezni e hasábon. A lentebb tárgyalt személyek városunkban, vagy a környéken lelkészként, tanítóként sokat tettek azért, hogy a protestáns tanítások széles körben elterjedjenek és értő fülekre találjanak.

Beythe István (1532-1612)

A 16. századi főúri udvarokban, ahogy Batthyány III. Boldizsár németújvári (ma az ausztriai Güssing) rezidenciáján is a tudósokat, művészeket, protestáns vallású prédikátorokat szívesen fogadták. Többek között a flamand botanikus Carolus Clusius is megfordult Németújváron miközben magyarországi gyűjtőmunkáját végezte. Így került a Batthyány-udvarba Beythe István is. A prédikátort és botanikust Vas megye és Magyarország egyik legkorábbi természettudósának tekinthetjük. 1532-ben született, iskoláit Tolnán végezte, majd külföldi egyetemeket is látogatott. Megfordult a protestáns központban, Wittenbergben is, majd hazatérte után a sárvári Nádasdy udvarban Méliusz Juhász Péterrel együtt tanulta a botanikát. Kis kitérő után újból Sárvárra érkezett, ahol a helyi iskolában tanított, majd papi pályára lépett. Lelkészként igyekezett a két felekezet, az evangélikus s református irányzat közötti megértést elősegíteni, megválasztották a Sopron-Vas vármegyei evangélikus egyházkerület püspökének 1585-ben, ő azonban egyre inkább a kálvinista tanok felé fordult. 1591 után 1595-ig egyszerre volt az evangélikus és református kerület előljárója. Hitvitázó iratokat, evangélium magyarázatokat, énekeskönyvet, botanikai kötet fordítást készített. Idős korára látása erősen megromlott, Németújváron hunyt el 1612-ben.

Lethenyei István (? -1653)

A császtai születésű Lethenyei István hazai tanulmányainak befejezése után 1609-től a wittenbergi egyetem hallgatója lett. Sárváron lett tanítómaster 1611-től, majd Lövvőre került lelkésznek. Innen 1621-ben ment Csepregre, ahonnan Nádasdy III. Ferenc rekatolizálása után távozni kényszerült. Így jutott végül el Kőszegre, ahol 1643-tól a magyar gyülekezet lelkipásztora lett. A csepregi nyomdában több munkája is megjelent, megírta apósa Zvonarics Mihály történetét latin versekben, lefordította Leonard Hutter teológiai értekezését, több kötetet lektorált. Samarjai János református püspöknek a református és evangélikus hitvallás egyesítésére tett javaslatára írott válaszában elutasította, hogy a két felekezet egy vallást alkosson. Kőszegen hunyt el 1653 novemberében.

Sármelléki Nagy Benedek

Tanulmányait Wittenbergben végezte, majd Fertőszentmiklósról, onnan pedig a kőszegi iskolába került rektor-nak. 1605-1615 között élt a városban. Zvonarics Imre csepregi esperessel közös munkájuk a Pázmány Péterrel vitázó Pázmány Péter pironási címmel megjelent kötetük. Zvonarics munkájához írt előszót, üdvözlő verset. Kőszegről Sopronba távozott.

Turcsányi Lajos (1798-1854)

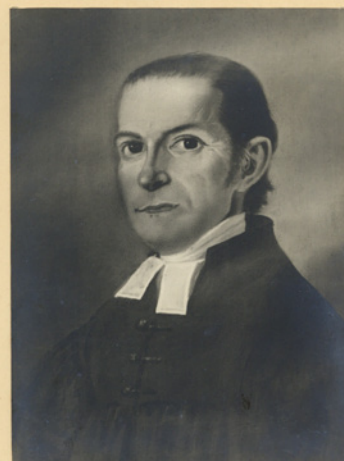
A Kőszeg magyarosodásáért sokat tett lelkész 1798-ban látta meg a napvilágot Kapiban. 1821-1854 között volt a kőszegi evangélikus algimnázium tanára és a gyülekezet magyar prédikátora. 1841-ben jelent meg magyar nyelvű könyve Kőszegen *Vorschule der ungarischen Sprache* címmel. A magyar és német ábécé, témák szerint csoportosított szöveget, az igeragozás, versek, tanmesék és „sajátságos kifejezések” szerepelnek könyvében. Halála után tanítványai kis „albumot” adtak közre, melynek bevételeit „iskolai szerek megszerzésére alakítandó Turcsányi alapítvány” létrehozására fordították.

Szenczi Fekete István (1634? - 1692)

A ma Szlovákiában található Szencen született, Kassán tanult. Wittenbergi egyetemi tanulmányai után 1662-től volt a kőszegi gyülekezet iskola-rektora és magyar lelkész, ahol a városlakók nagy meglepedésére tevékenykedett. Kiemelkedő tehetsége miatt 1669-1680 között a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke lett. Az ellenreformációs törekvések felerősödésekor menekülnie kellett, de elfogták és a bécsi börtönbe került. Rab-sága idején rekatolizált, elhagyta az evangélikus vallást. Az ausztriai kamara a már katolikká lett lelképásztort Kőszegre helyezte tanácsosnak majd városbírónak, ahol szembefordult korábbi híveivel. Egyetlen fennmaradt magyar nyelvű munkáját ismerjük *Lelki nyugosztaló órák* címmel. Tevékenysége az ellenreformációs időszak kezdetére tehető, történetét Payr Sándor írta meg 1918-ban.

Sartoris Szabó János (1695-1756)

A 18. században több Sartorius János nevű lelkész is működött. A sartorius latin szó szabót, foltozót jelöl. A nemescsói prédikátor azonban Sartoris Jánosként írta alá a dokumentumokat, talán ezzel is éppen a megkülönböztetését szolgálva. 1729-ben lett a nemescsói gyülekezet magyar lelkésze Sartoris Szabó János, Sartoris könyvek sorát adta ki, vagy hozzájárult azok kiadásához.

TURCSÁNYI LAJOS
EVANG. LELKÉSZ; 1821-1854. IG. A
KŐSZEGI PROGYMNASIAM TANÁRA
SZÜL.: KAPIBAN, 1798. MÁJ. 10.
MEGH.: KŐSZEGEN, 1854. JÚL. 4.

Turcsányi Lajos

Ács Mihály imádságos- és énekeskönyvének kiadásában, káték írásában, német könyvek magyarra fordításában, a Biblia fordításában is dolgozott. Temetésén a püspök így emlékezett meg róla: „Valóban nem vehetünk jó könyvet sem templomban, sem otthon kezünkbe, sőt még gyermekeinknek sem adhatunk, hogy e férfiúró ne tartoznánk Istennek való hálaadással megemlékezni.” Sartoris első volt az evangélikus egyházban, aki alumneumot (bentlakásos iskolát) nyitott, Vas megyéből, de Békésből, Nyitrából és Gömörből is voltak itt szegény gyermekek. 1766-1795 között még 70 gyermek volt beírva az alumnusok névsorába, akik az intézetben laktak, és a kis latin iskolában tanultak. Sartoris halála előtt derült ki, hogy 81 forinttal tartozik a gyülekezet a lelkésznek, aki saját pénzéből áldozott a célra. Az özvegynek a gyülekezet kifizette a tartozást. Sartoris János az egyetlen lelkész, aki a nemescsói templom kriptájában nyugszik.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

A körmendi Batthyány-levéltár reformációra vonatkozó oklevelei I. 1527-1625. Iványi Béla anyaggyűjtése. Szeged, 1990. 52-53.
BARCZA LEANDER: A kőszegi Sz. Jakab-templom legrégebbi papjairól és a hitújítás kérdéséről 1571 után. In: Vasi Szemle 1936. 4. sz. 374-381.
BARISKA ISTVÁN: A protestáns Kőszeg II. Ferdinánd korában. In: Vas megye múltjából. Levéltári Évkönyv 2. Szombathely, 1982. 54-91.
BARISKA ISTVÁN: A kőszegi evangélikus templom. In: Savaria. A Vas megyei múzeumok értesítője 15. 1981. Szombathely, 1988. 377-391.
F. MENTÉNYI KLÁRA: Néhány újabb adat Kőszeg város történeti topográfiájához: parókiák, iskolák, plébániák. In: Vasi Szemle 1987. 3. 527-542.
KEVEHÁZI LÁSZLÓ: A kőszegi evangélikus gyülekezet története. In: Történelmi és művészeti antológia plusz Kőszegről. Szerk. Tóthárpád Ferenc Kőszeg, 2007. 68-80.
KEVEHÁZI LÁSZLÓ: „Isten dicsőségére és a közösség hasznára”. <http://nemesco.lutheran.hu/12/121> (2017.09.14)

LŐRINCZ ZOLTÁN: A kőszegi református templom. Kőszeg, 1996.
NÁDASDY FERENC MŰZEUM SÁRVÁR. Kislexikon. <http://nadasdymuzeum.hu/tartalom.php?tart=447> (2017.09.14)
PATÁRY LÁSZLÓ: Az őrségi református egyházmege története. 1992. 316-317.
PAYR SÁNDOR: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Sopron, 1924.
SÖPTEI IMRE: Kőszeg szabad királyi város könyv-, nyomda- és sajtótörténete 1836 és 1920 között. Kiállításvezető. Kőszeg, 2007
TÓTH ATTILA: Ellenreformáció, abszolutizmus és a városok. Kőszegi tisztújítások 1672 és 1681 között. In: Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára. Szerk.: Mayer László, Tilcsik György. Szombathely, 2003. 215-228.
ZOVÁNYI JENŐ: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Budapest, 1977.

A lapszám megjelenését támogatta: Kőszeg Város Önkormányzata, Kőszegi Városi Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára, Európa Ház Egyesület